

Palubní deník číslo 7 červen 2014

Vítejte na palubě... na palubě lodi Školní čtenářské kluby. Paluba je nám metaforou společně trávené cesty směřujícím ke stejnému cíli.

Projekt obecně prospěšné společnosti Nová škola, který je financovaný z prostředků ESF a státního rozpočtu ČR prostřednictvím OPVK, se dostává do další etapy. V době, kdy si pročítáte tyto řádky, proplouvají naše „čtenářské lodě“ závěrečnou etapou své plavby.

Brána ke vzdělávání: školní čtenářské kluby
posilující rovné příležitosti dětí a žáků fondem se SVP, CZ.1.07/1.2.00/27.0003
Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním a státním rozpočtem České republiky.
Přidaná hodnota společenství – „Investice do rozvoje vzdělávání“

Milí příznivci dětského čtenářství,
sedmé číslo našeho Palubního deníku je monotematické – obsahuje závěrečnou výzkumnou zprávu, v níž jsou shrnuty závěry ze šetření, které proběhlo na podzim tohoto školního roku.

Výzkum byl zaměřen na čtenářské postoje a návyky dětí – v první řadě jsme se chtěli dozvědět, zda mají školní čtenářské kluby na děti nějaký dopad. Nebylo v našich silách exaktně popsat čtenářské dovednosti dětí. Ze zkušenosti víme, že vyvinout nástroj, který by spolehlivě ověřil úroveň čtení s porozuměním, používání čtenářských strategií či chápání kontextu díla (etc.), je velmi náročné, a to nejen časově. Proto jsme se rozhodli zaměřit na to, jak děti vidí samy sebe jako čtenáře – jaký mají ke čtení vztah, jak často čtou. Dále jsme se zajímali o to, kde děti knihy získávají i o to, jestli mají někoho, s kým mohou své zážitky sdílet... (více viz níže)

Šetření se zúčastnilo víc jak 900 dětí ze tříd, které navštěvují klubové děti.

Výsledky dotazníkového šetření nás překvapily – a to jak mile, tak i v negativním slova smyslu.

Jako jednoznačně pozitivní shledáváme skutečnost, že klubové děti rády čtou, čtení považují za normální a častěji se setkávají s aktivitami podporujícími čtenářskou gramotnost.

Naopak, zážející byl velký počet dětí – potenciálních čtenářů, kteří nemají nikoho, kdo by jim doporučoval knihy, hovořil s nimi o četbě, nabízel jim své zkušenosti – ani doma, ani ve škole. A právě to, že škola nevyužívá svého potenciálu v rozvoji dětského čtenářství, patří k nejvýraznějším zjištěním projektu, navzdory tomu, že jsme tuto skutečnost primárně neověřovali. V této souvislosti naše šetření nicméně dává opodstatněnou naději – pokud se na rozvoj dětského čtenářství zaměříme, velmi pravděpodobně to přinese ovoce.

Jednoznačně nás o tom přesvědčují odpovědi dětí, které klub navštěvují.

Náš výzkum je výjimečný právě v tom, že víme, jaké postupy jsou v klubech používány, tedy dokážeme popsat, s čím se klubové děti setkaly, a co naopak jejich spolužákům chybí – konkrétně máme na mysli tzv. tři pilíře klubové práce – samostatný čas ke čtení, vzájemné doporučování si knih a možnost knihu si půjčit. S něčím podobným se děti z běžných tříd setkávají jen zřídka, na rozdíl od dětí ze čtenářských klubů. Proto si tróufáme říct, že rozdíl

mezi čtenářskými postoji a návyky klubových dětí a těch, které klub nenavštěvují, je způsoben právě péčí manažerů čtenářských klubů, příkladem jejich vlastního čtenářství a aktivitami, které při pravidelných schůzkách zařazují. Současně je třeba mít na paměti, že pochopitelně nejde o nijak reprezentativní šetření, což ovšem nijak nesnižuje význam výsledků pro další klubovou práci i jejich případné šíření do jiných škol.

Doufáme, že níže popsané závěry budou přínosem k diskuzi o rozvoji dětského čtenářství, o možných prostředcích a jejich dopadu na malé školáky.

Za realizaci dotazníkového šetření a analýzu dat děkujeme PhDr. Janě Strakové, Mgr. Janě Korábové a PhDr. Kateřině Ptáčkové.

Irena Poláková, metodička projektu Školní čtenářské kluby

Eva Bělinová, manažerka projektu Školní čtenářské kluby

A pokud byste při čtení faktů, grafů a suše podaných interpretací zatoužili vědět, jak vypadají kluby „v reálu“, doporučuji navštívit naše nové webové stránky. V sekci „Co nabízíme“ najdete řadu zkušeností i metodických videonahrávek ze čtenářských klubů.

www.ctenarskekluby.cz

Výzkumná zpráva

Evaluační šetření projektu

Brána ke vzdělávání – školní čtenářské kluby posilující rovné příležitosti dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

CZ.1.07/1.2.00/27.0003

Nová škola, o. p. s.

www.novaskolaops.cz, www.ctenarskekluby.cz

Autorky:

RNDr. Jana Straková, Ph.D.

Mgr. Jana Korábová

Za realizační tým:

Mgr. Eva Bělinová

Mgr. Irena Poláková

Obsah

Obsah	5
1. Úvod	6
2. Shrnutí	8
2. 1. Souhrn hlavních zjištění	9
3. Výzkumné nástroje	10
4. Sběr dat	13
5. Výsledky	15
5. 1. Kdo jsou děti, které navštěvují čtenářské kluby?	15
5. 2. Přispívají čtenářské kluby k rozvoji čtenářství?	19
5. 2. 1. Čtenářské postoje a návyky dětí.....	20
5. 2. 2. Sdílení čtenářských zážitků	23
5. 2. 3. Dostupnost knih.....	27
5. 3. Srovnání klubových dětí s kontrolní skupinou dětí se znevýhodněním	33
6. Závěr	42
7. Zdroje	44

1. Úvod

Šetření uskutečněné od listopadu 2013 do prosince 2013 si kladlo tři hlavní cíle:

1. Zjistit čtenářské postoje a návyky klubových dětí, porovnat je s čtenářskými návyky a postoji jejich spolužáků, kteří klub nenavštěvují, resp. s kontrolní skupinou.
2. Přispět do debaty o funkčnosti čtenářských klubů (coby nástroje přispívajícího k rozvíjení dětské čtenářské gramotnosti) tím, že zformulujeme na základě proběhlého výzkumu předběžné závěry o přínosu klubů pro děti, které ho navštěvují.
3. V neposlední řadě ověřit, zda školní čtenářské kluby skutečně navštěvují děti z cílové skupiny projektu.

K hodnocení jsme zvolili kvantitativní šetření prostřednictvím dotazníků pro žáky (dotazníky měly formu pro žáky atraktivních čtenářských knížek) a učitelských dotazníků, které vyplňovali třídní učitelé.

Do šetření se zapojilo všech 13 škol¹, ve kterých pracují čtenářské kluby, celkem jsme získali údaje 918 žáků, z nichž 206 navštěvovalo čtenářské kluby.

¹ Jednalo se výhradně o partnerské ZŠ projektu, tedy: ZŠ a MŠ Sázava, ZŠ M. Šolleho, Kouřim, V. ZŠ Kolín, ZŠ Rabasova, Slaný, ZŠ Politických Vězňů, Slaný – Háje, ZŠ U Soudu, Liberec, ZŠ a MŠ Hlavečnick, ZŠ Chlumeck nad Cidlinou, ZŠ Mrákov, ZŠ a MŠ Staňkov, ZŠ Jižní Předměstí, Rokycany, ZŠ M. Pujmanové, Havířov, ZŠ Slezská, Orlová.

2. Shrnutí

V roce 2012 zahájila Nová škola, o. p. s., projekt „Brána ke vzdělávání: školní čtenářské kluby“ financovaný z prostředků OPVK a státního rozpočtu ČR². Cílem čtenářských klubů je prostřednictvím každotýdenního mimoškolního čtenářského kroužku posílit čtenářskou gramotnost u dětí, které mají speciální vzdělávací potřeby, posílit jejich konkrétní čtenářské postoje a návyky, představit jim četbu jako dobrodružnou radostnou činnost, která jim může pomoci při dalším vzdělávání. Vedle toho propojuje práci prvostupňových pedagogů a dětských knihovníků (kteří klub společně vedou), poskytuje jim široké spektrum metodické podpory k tomu, aby byl klubový čas naplněn vhodnými aktivitami.

Ve školním roce 2013/2014 proběhlo výzkumné šetření, jehož cílem bylo zjistit, zda návštěva klubů u dětí posiluje žádoucí čtenářské postoje, případně návyky a motivaci k četbě, zda je možné zformulovat nějaké dílčí závěry o funkčnosti čtenářských klubů a jejich vlivu na rozvoj čtenářské gramotnosti a zda čtenářské kluby navštěvují skutečně ty skupiny dětí, pro které jsou koncipovány. Šetření se zúčastnilo 918 žáků z 2.- 5. ročníků ve třídách, ve kterých část dětí navštěvuje čtenářské kluby. Do šetření se zapojily celé třídy, což umožnilo provést srovnání u žáků, kteří docházeli do klubů, a u žáků, kteří do klubů nedocházeli. Šetření bylo provedeno dotazníkovou formou: dotazníky vyplňovaly děti samostatně a doplňující informace o dětech poskytli jejich třídní učitelé.

Šetření ukázalo, že kluby navštěvuje plánovaná cílová skupina³. Jde o žáky a žákyně sociálně či zdravotně znevýhodněné, kteří často pocházejí z čtenářsky nepodnětného prostředí (rodiče žáků mají nižší vzdělání, rodiny mají doma malé množství knih), jejich třídní učitelé by jim doporučili nějakou formu „vyrovňovacího kroužku“.

Z výsledků vyplývá, že projekt naplnění cílů z oblasti čtenářské gramotnosti podpořil: v dotaznících děti mimo jiné uvedly, že v klubech rády čtou, povídají si s manažerkami klubů a s ostatními dětmi o knihách a doporučují si knihy navzájem. Kluby také dětem zpřístupňují cesty ke knihám: děti si spolu s manažerkami knihy vybírají a knihy si přímo v klubech půjčují pro svou vlastní domácí četbu. Celkově klubové děti častěji než jejich spolužáci uvádějí oblibu čtení i potvrzují vykonávání aktivit rozvíjejících čtenářskou gramotnost.

² Projekt je z těchto zdrojů financován do ledna 2015.

³ Výzva MŠMT v rámci OPVK, na kterou náš projekt reagoval, nám dávala za povinnost zaměřit projekt na děti a žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

Uvedená zjištění jsou navíc potvrzena i srovnáním skupiny klubových dětí s kontrolní skupinou podobně znevýhodněných dětí ze stejných základních škol, které však do klubů nechodí. I zde se jednoznačně ukázalo, že děti, které chodí do klubů, si čtou raději a častěji, než děti, které do klubu nechodí. Zároveň děti navštěvující klub uvádějí ve srovnání s dětmi, které čtenářské kluby nenavštěvují, méně často absenci čtenářských aktivit („nečtu“, „nikdo mi nedává knížky“, „nikde si knížky nepůjčuji“ apod.).

V případě klubových dětí se často objevuje, že čtenářské činnosti dítěte jsou spjaty s návštěvou čtenářského klubu. Vzhledem k výše zmíněnému rodinnému zázemí a díky srovnání s tím, co odpověděli jejich spolužáci, můžeme usuzovat, že klubová činnost dětské čtenářství podporuje. Pokud by klubové děti neměly příležitost provádět aktivity rozvíjející čtenářství v klubech, neprováděly by je zřejmě vůbec. Kluby tak dávají čtenářské příležitosti dětem, které nemají doma čtenářsky podnětné prostředí a přístup ke knihám. Tyto děti takovou příležitost vesměs rády a aktivně využívají.

Velmi děkujeme všem dětem i školám za perfektní spolupráci při realizaci výzkumu.

2. 1. Souhrn hlavních zjištění

1. Téměř **polovina klubových dětí** má doma **velmi malé množství** knih (do 25 titulů).
2. Téměř všechny **klubové děti** uvedly, že **čtou**.
3. Dotazované **děti, které se v klubu setkávají s aktivitami rozvoje dětského čtenářství, čtou častěji**, než jejich vrstevníci, kteří tuto možnost nemají.
4. **Děti, které klub navštěvují, uvádějí více přečtených knih a čtou častěji**, než ostatní dotazované děti.
5. **Děti, které klub navštěvují, často uvádějí, že je číst baví**.
6. **Děti, které navštěvují klub, častěji zažívají pocit, že ve škole věděly něco navíc**, protože si o tom někde četly.
7. **Děti, které jsou v klubech vyzývány, aby hovořily o tom, co čtou, častěji než jejich vrstevníci hovoří o knihách se svými spolužáky, rodiči i učiteli**.
8. Čtenářské **kluby** jsou pro většinu svých členů jediným **místem, kde získávají knihy ke čtení**.
9. Pouze **3 z dětí, které navštěvují klub**, uvádějí, že **nečtou**.

10. Dotazované **děti nevnímají školu jako místo, kde by jim byly nabízeny knihy k samostatnému čtení** a kde by mohly sdílet své čtenářské zážitky.
11. **Škola má obrovský potenciál v rozvoji čtenářské gramotnosti** – děti, které se ve vrstevnickém prostředí setkaly s aktivitami rozvoje čtenářské gramotnosti, uvádějí **lepší vztah k četbě, než jejich vrstevníci, kteří ve škole tuto možnost neměli**.
12. **Škola svých možností** rozvíjet čtenářskou gramotnost příliš **nevyužívá**.
13. **Čtenářskou kulturu na školách lze účinně prohloubit** – děti, které jsou cíleně vedeny k vlastní četbě, ke sdílení zážitku i k pravidelnému čtenářství, jsou si této skutečnosti plně vědomy.

3. Výzkumné nástroje

Dotazníkové položky byly formulovány v souladu s výzkumnými otázkami na základě kazuistik klubových dětí, s využitím ověřených položek z mezinárodních výzkumů čtenářských návyků a dovedností. Dotazník byl vytvořen pro žáky 2. - 5. ročníků. Žáci prvních tříd byli z šetření vyloučeni, neboť jsme předpokládali, že v listopadu a prosinci, kdy mělo šetření proběhnout, nebudou mít dostatečné čtenářské kompetence k vyplnění dotazníku.

Dotazník jsme navrhli tak, aby byl pro žáky vizuálně atraktivní. Grafická podoba dotazníku měla zvýšit motivaci dětí procházet jím i jejich zaujetí jej vyplňovat. Děkujeme proto ilustrátorovi Lukáši Urbánkovi, který grafickou podobu dotazníku zpracoval.

žakovský dotazník

Žakovský dotazník sledoval několik aspektů čtenářství:

- **čtenářské postoje a návyky dítěte** („Baví Tě si číst?“, „Čteš si sám jen tak?“, „Kdy si čteš?“, „Baví Tě povídat si o knížkách s rodiči, učiteli, kamarády?“, „S kým si vybíráš knížky?“, „Kolik jsi přečetl knih od začátku školního roku?“ atd.)
- **dostupnost knih** („Chodíš do veřejné knihovny?“, „Kolik máte doma knih?“, „Kde si půjčuješ knížky?“)
- a v neposlední řadě, byť jen zčásti, zachycoval **podporu čtenářské gramotnosti**, tj. zda se děti **setkávají s prostředky rozvoje čtenářské gramotnosti** („Kde si můžeš číst knížky, které tě zajímají?“, „S kým si povídáš o tom, co jsi četl?“, „Kdo Ti doporučuje knihy?“).

Žáci své odpovědi vybírali na škále ano – někdy – ne, či kroužkovali jednu odpověď z výběru a – d/g. U dvou otázek volili žáci počet knih, u dalších dvou sami vypisovali název knížky. Pro jednodušší pochopení byl dotazník rozdělen tak, aby v první části žáci odpovídali ano – někdy – ne a v druhé vybírali odpověď z možností.

učitelský dotazník

Dotazník, který vyplňovali třídní učitelé o jednotlivých dětech (klubových i neklubových), poskytoval informace o rodinném zázemí dítěte (vč. sociální situace rodiny) a ochotě rodičů spolupracovat se školou, o případném znevýhodnění dítěte. Učitelé byli dotázáni, zda by žákovi doporučili nějaký vyrovnávací kroužek či doučování z českého jazyka. Učitel také poskytoval informaci, zda dítě chodí do čtenářského klubu, či nikoli.

Dotazování probíhalo anonymně, učitelské a žakovské dotazníky byly spárovány prostřednictvím kódů.

pilotáž

Vývoj žakovského dotazníku probíhal v září a říjnu 2013.

V říjnu 2013 proběhla nejprve individuální administrace dotazníků s 40 předškolními dětmi a s dětmi z 1. – 3. tříd. Cílem této předpilotáže, která proběhla bez graficky upraveného dotazníku, bylo ověřit srozumitelnost otázek.

V říjnu 2013 dále proběhla ve třídách vybraných základních škol pilotáž, při které 60 dětí z 1. – 4. tříd vyplňovalo samostatně dotazník v konečné podobě „ilustrované knížky“. Cílem pilotáže bylo ověřit, že žáci pochopí zadání otázek a budou schopni dotazník řádně

vyplnit, resp. že grafické pojetí dotazníku napomůže lepšímu pochopení otázek. Záměrně byli do pilotáže zařazeni i žáci mladší, tj. předškoláci a žáci 1. třídy, protože bylo pravděpodobné, že i u cílové skupiny se vyskytnou děti s různou úrovní rozumových schopností. Pilotáž přinesla cenné podněty pro přeformulování některých otázek.

4. Sběr dat

V listopadu a prosinci 2013 proběhlo zadání dotazníků ve 48 třídách 13 základních škol. Šetření probíhalo ve všech třídách, které navštěvovaly alespoň 2 klubové děti.

V úvodu byli žáci krátce seznámeni s projektem a s formou dotazníku. Klubové děti, v jejichž třídách se šetření neprovádělo, byly dotazovány později v klubu, učitelský dotazník o nich vyplnili jejich třídní učitelé (výjimečně vedoucí klubů). Stejně tak klubové děti, které v době dotazování ve svých třídách chyběly. Chybějící děti, které nenavštěvují klub, dotazník nevyplňovaly.

Administraci dotazníků prováděli spolupracovníci Nové školy, o. p. s. V Liberci a ve Staňkově asistovali též studenti pedagogických oborů blízkých univerzit.

celkový počet dotazníků

Celkem bylo sebráno 932 dotazníků, z nichž 14 nebylo možné spárovat s učitelským dotazníkem, proto byly vyřazeny. Ze zbylých 918 dotazníků je 206 od klubových dětí. Mezi těmito zbylými dotazníky bylo 412 dětí z 2. tříd (75 klubových), 229 dětí z 3. tříd (73 klubových), 188 dětí z 4. tříd (40 klubových) a 89 dětí z 5. tříd (18 klubových)⁴.

Dále v textu zprávy porovnáváme údaje o dětech docházejících do klubů s běžnými dětmi, tedy „neznevýhodněnými“ spolužáky a spolužačkami. Pouze ve zvláštní kapitole v závěru zprávy jde o porovnání s kontrolní skupinou spolužáků a spolužaček, tj. s dětmi, které narážejí na podobné zdroje znevýhodnění, avšak do klubu nedocházejí (tzv. „neklubové děti“, „děti nenavštěvující kluby“).

⁴ Celkový koncept projektu jsme postavili tak, že žáci a žákyně 2. stupně ZŠ již do klubů nemohou oficiálně docházet. Zaměřujeme se na prvostupňové, resp. předškolní děti.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Brána ke vzdělávání: školní čtenářské kluby
posilující rovné příležitosti dětí a žáků fondem se SVP, CZ.1.07/1.2.00/27.0003
Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním a státním rozpočtem České republiky.
Přidaná hodnota společenství – „Investice do rozvoje vzdělávání“

5. Výsledky

Následující oddíly poskytují analýzu odpovědí na položené otázky. První část popisuje charakteristiky klubových dětí a analyzuje, zda kluby skutečně navštěvují děti, pro něž byly koncipovány.

Druhá část porovnává čtenářské postoje a návyky dětí, které navštěvují čtenářské kluby, s aktivitami jejich spolužáků, kteří kluby nenavštěvují. Odpovídá na otázku, zda čtenářské kluby slouží klubovým dětem jako prostor k rozvoji jejich čtenářských aktivit a zda děti tuto možnost využívají.

Třetí část poskytuje podrobnější pohled na přínos čtenářských klubů. Na vybraných otázkách provádíme porovnání odpovědí znevýhodněných dětí, které navštěvují a které nenavštěvují čtenářské kluby. Cílem této analýzy je právě srovnání s kontrolní skupinou, tj. se skupinou neklubových dětí s podobnými charakteristikami.

Ve výsledcích se věnujeme jen těm otázkám, které přinesly konkrétní zjištění. Do zpracování jsme nezařadili otázky, které se ukázaly být pro děti málo srozumitelné, a kontrolní otázky, jimiž se zjišťovaly názvy přečtených knih.

5. 1. Kdo jsou děti, které navštěvují čtenářské kluby?

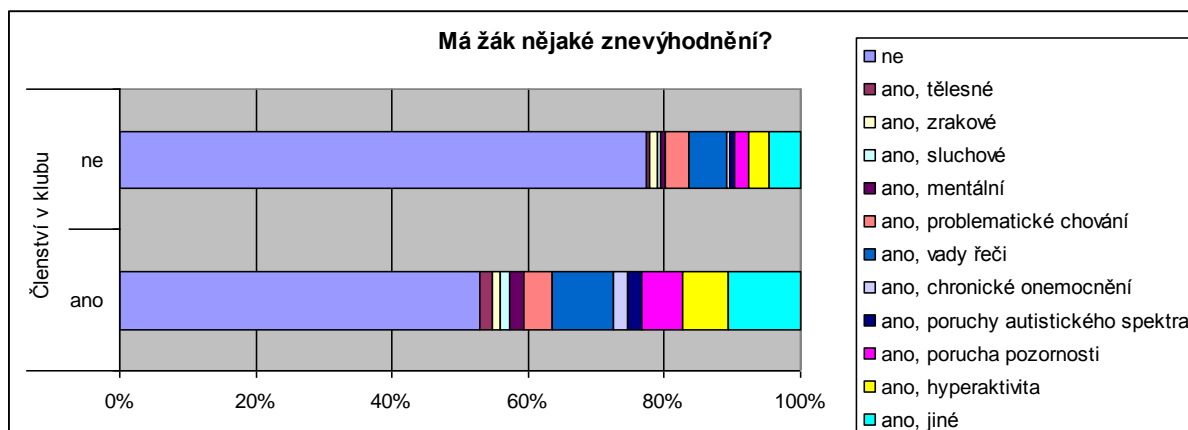
V této a následující kapitole porovnáváme děti, které navštěvují čtenářské kluby (uvádíme v grafech níže: členství v klubu = ano), se spolužáky, kteří kluby nenavštěvují (uvádíme v grafech níže: členství v klubu = ne). Do analýzy zařazujeme všechny děti, které se zúčastnily dotazníkového šetření.

Díky informacím z dotazníku, který vyplňovali učitelé, můžeme ověřit, zda do klubů chodí děti, pro které jsou kluby zamýšlené. Kluby jsou primárně zamýšleny pro žáky, kteří v oblasti čtenářství potřebují cílenou podporu, protože mají některý (či více) z následujících handicapů – specifické poruchy učení, poruchu pozornosti, fyzické či mentální postižení či pocházejí z hlediska rozvoje čtenářství z méně podnětného prostředí. V našem šetření je rodinné zázemí dětí zkoumáno otázkami na nejvyšší dosažené vzdělání a zaměstnání rodičů a počet knih v domácnosti, které jsme zvolili proto, že se opakovaně ukazuje, že právě možnost být obklopen knihami má pozitivní vliv na rozvoj dětského čtenářství. Následující grafy ukazují, že do klubů chodí primárně děti s výše uvedeným znevýhodněním.

Děti se speciálními vzdělávacími potřebami

Učitelé v dotaznících odpovídali na otázku, zda mají žáci nějaké znevýhodnění – v tomto konkrétním případě tento pojem zastřešoval fyzické či mentální omezení, případně SPU, a především sociální znevýhodnění. Předpokládali jsme, že učitelé tyto informace o dětech vědí, protože jsou s nimi v pravidelném kontaktu.

Z odpovědí vyplývá, že zatímco mezi dětmi, které nenavštěvují kluby, je pouze 23 % žáků s uvedenými druhy znevýhodnění, 47 % klubových dětí nějaké znevýhodnění podle vyjádření učitele má⁵. Mezi nejčastější znevýhodnění klubových dětí, které uvádějí učitelé, patří SPU, SPUCH, vady řeči a porucha pozornosti. Sociální znevýhodnění nebylo v této otázce učiteli zmiňováno. Následně s ním ale v dotazníkovém šetření pracujeme.

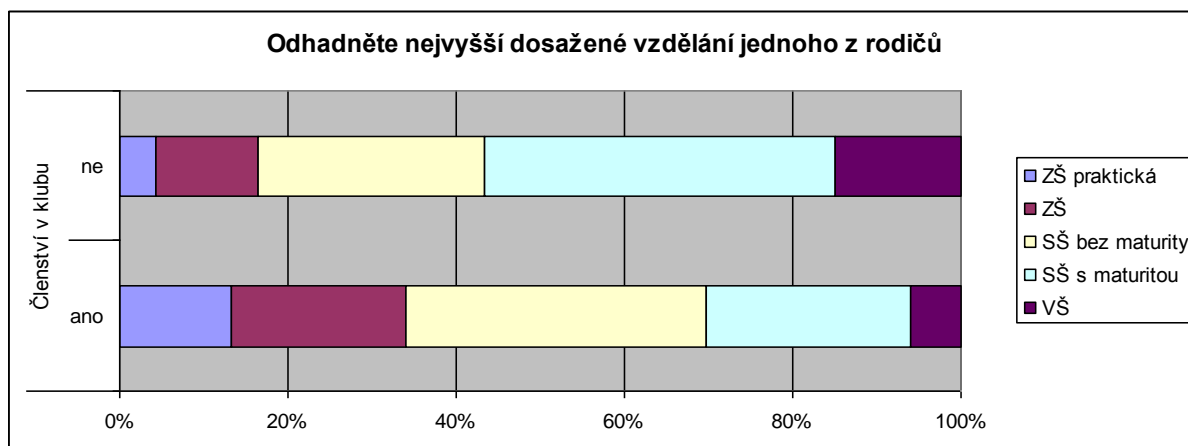
Graf 1: Podíl žáků s nějakým znevýhodněním

Vzdělání rodičů

Jedním z ukazatelů podnětnosti domácího prostředí z hlediska rozvoje čtenářství bylo „nejvyšší dosažené vzdělání rodičů“. Učitelé se na tuto otázku pokusili odpovědět alespoň u jednoho z rodičů. V třídách, v nichž se provádělo šetření, je 43 % žáků, jejichž rodiče mají nejvýše střední školu bez maturity. V klubech je takových dětí dokonce 70 %. U klubových dětí je také výrazně vyšší procento rodičů, kteří nedosáhli vyššího než základního vzdělání.

⁵ Uvedená hodnota neznamená, že ostatní klubové děti jsou běžnými dětmi bez nároku na podporu. Dotazované učitelky nemusely všechny děti přesně znát, protože je v některých případech v době sběru dat učily jen tři měsíce, a proto si pochopitelně netroufaly speciální potřeby žáků hodnotit.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

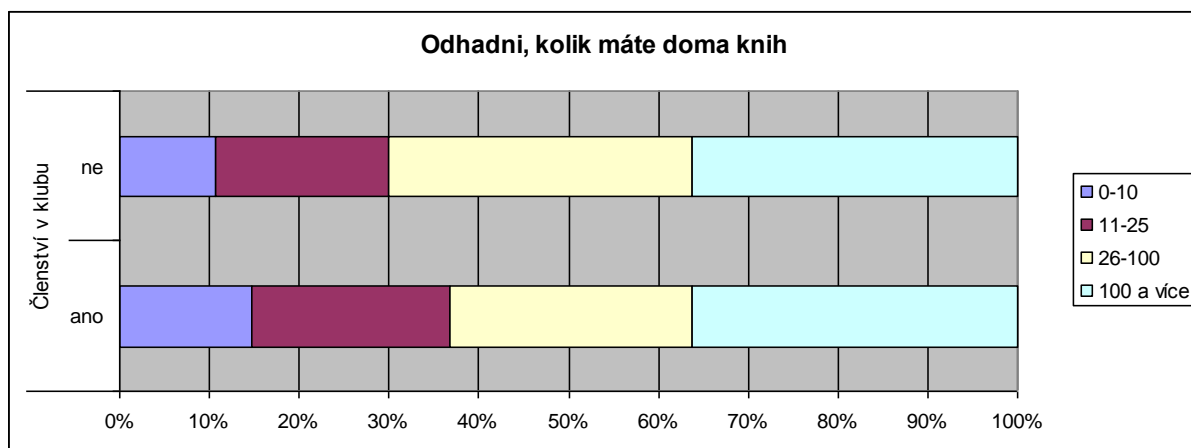

Graf 2 : Nejvyšší dosažené vzdělání jednoho z rodičů

Počet knih

Počet knih jsme chápali jako důležitý ukazatel, který souvisí s mnoha výzkumy ověřenými zjištěními, že primární vliv na rozvoj dětského čtenářství má rodina. Navíc, je-li dítě obklopeno knihami, velice pravděpodobně po některé z nich sáhne.

Žáci ve svém dotazníku odhadovali, kolik mají doma knih. Tato otázka, ve které žáci volili číselný interval, byla podpořena věrným obrázkem polic a knihoven s vyrovnanými knížkami. V klubech je 15 % dětí, které mají do 10 knih, a 22 % dětí, které mají 11–25 knih. Tedy nejméně 37 % klubových dětí má doma pouze malé množství knih (do 25 knih), u něhož můžeme předpokládat, že se výrazně neobměňuje. Zajímavé je, že malé množství knih (do 25) má doma i relativně velké množství neklubových dětí (30 %), je to více, než u srovnatelné věkové kategorie uvádějí zjištění PIRLS a TIMSS⁶. V našem případě to opět dokládá, že už samotné školy, v nichž se kluby scházejí, se nacházejí ve znevýhodněných lokalitách.

Graf 3 : Počet knih v domácnosti

⁶ Na jaře roku 2011 se uskutečnilo šetření projektu PIRLS a projektu TIMSS. Jde o projekty Mezinárodní asociace pro hodnocení výsledků vzdělávání IEA. Šetření PIRLS se zúčastnili žáci 4. ročníku, v ČR se do šetření zapojilo 177 základních škol, více než 4500 žáků.

Žáci v tomto šetření též odhadovali počet knih v domácnosti. Zatímco v našem šetření má méně než 25 knih doma 30 % žáků z kmenových tříd, v šetření PIRLS je to 24,5 %.

I další ukazatele naznačují, že dotazovaní žáci z našich 13 škol mají v tomto ohledu horší podmínky, než ukazují výsledky PIRLS na reprezentativním výběru žáků 4. ročníků z ČR. I tuto skutečnost lze vysvětlit tím, že kluby působí ve školách, které se nacházejí ve znevýhodněných lokalitách.

5. 2. Přispívají čtenářské kluby k rozvoji čtenářství?

Následující srovnání ukazují, kde žáci raději/častěji provádějí aktivity spojené se čtenářstvím. Odpovědi nám posloužily k vyhodnocení dopadu klubové práce na čtenářské návyky dětí a současně přinesly nové zásadní otázky: jak svého vlivu na děti v oblasti rozvoje čtenářství využívá škola?

Odpovědi poskytly zajímavé zjištění: žáci z kmenových tříd provádějí aktivity spojené se čtenářstvím nejčastěji doma, což se na základě předchozích zjištění dalo i předpokládat. Prostředím, kde dítě dostává zajímavá doporučení knih, kde dochází ke sdílení zážitků ze čtení nebo ke čtení pro radost, není primárně škola, ale domov, což je přirozené a žádoucí. Naše zjištění potvrdila to, co víme z obdobných reprezentativních šetření. Například na jaře 2014 zveřejněný výzkum Národní knihovny potvrdil, že „silný čtenář“ se zpravidla zrodí v rodině, kde se čte⁷. A naopak – opakovaně se potvrzuje, že vliv školy na dětské čtenářství (nemluvíme zde o technice čtení jako takové, ale o čtenářské gramotnosti) je spíše okrajový (viz šetření společnosti Scio)⁸. V neposlední řadě i starší výzkum „Jak čtou české děti“ zdůrazňoval mimo jiné, že škola nevyužívá svůj potenciál v práci s dětským čtenářstvím⁹.

Námi dotazované děti obvykle neuvádějí, že si o knihách povídají s učiteli ve škole, nepůjčují si zde knihy, ani si přímo ve škole nečtou¹⁰. Představíme-li si množství času, které žáci ve škole tráví, znamená toto zjištění důležitou zpětnou vazbu pro školu a současně velmi pravděpodobně i nevyužitou příležitost.

S přihlédnutím k výše zmíněnému se jeví role čtenářských klubů ještě významnější, protože děti, které doma nemají podnětné prostředí, nacházejí možnost číst, sdílet své zážitky ze čtení a půjčovat si knihy pouze ve čtenářském klubu. Kluby dětem výrazně rozšiřují (v některých případech možná i vytvářejí) jejich čtenářské prostředí, neboť děti z klubů uvádějí, že čtenářské aktivity provádějí nejčastěji kromě domova právě zde. Do klubů docházejí pravděpodobně děti, které by se – v případě neexistence čtenářských klubů – ke čtenářským aktivitám nedostaly.

⁷ České děti jako čtenáři v roce 2013: Celostátní reprezentativní průzkum dětí školního věku se zaměřením na četbu a na vztah dětí ke knihám a knihovnám, Národní knihovna ČR, 2013

⁸ Čtenářství na školách, Analýza dat z projektů Čtenář a Klíčové kompetence, Scio, 2013

⁹ Jak čtou české děti? Gabal „Analysis & Consulting“, 2002

¹⁰ Na dotazník odpovídaly děti prvního stupně, kde je teoreticky v případě zájmu učitele na podobné aktivity prostor.

Děti navštěvující klub méně často uvádějí (ve srovnání s dětmi, které čtenářské kluby nenavštěvují) absenci čtenářských aktivit („nečtu“, „nikdo mi nedává knížky“, „nikde si knížky nepůjčuji“ apod.). Kluby tedy bezpochyby přivádějí děti ke čtenářství a nabízejí jim aktivity se čtenářstvím spojené, včetně nabídky samotných knih.

Dotazníkové šetření se nezabývalo úrovní čtenářských dovedností, ale čtenářských postojů a návyků dětí. V tomto kontextu hodnotíme zjištění, že klubové děti považují klub za prostor čtenářských aktivit, jako jednoznačně pozitivní. Dokládá to, že je možné se i ve školním prostředí na rozvoj čtenářství účinně zaměřit.

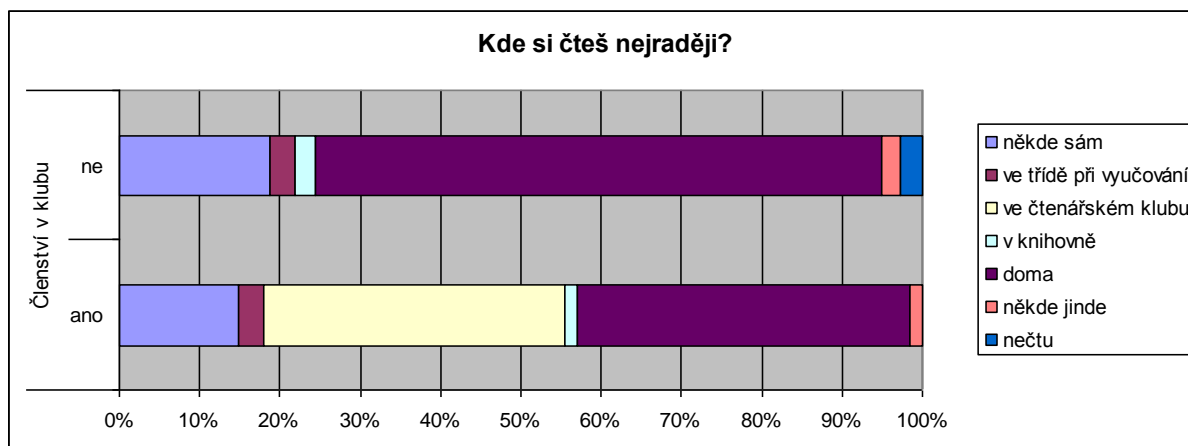
V současné době klubové děti získávají knížky primárně ve čtenářských klubech a dále doma. Víme přitom, že děti vyrůstají v domácnostech s nízkým počtem knih. Pokud tedy klubové děti přestanou chodit do klubů, nebo bude-li činnost klubů ukončena, budou mít tyto děti přístup ke knihám velmi omezený (návyk chodit do veřejné knihovny mnohé z nich zatím nemají).

5. 2. 1. Čtenářské postoje a návyky dětí

Obliba čtení

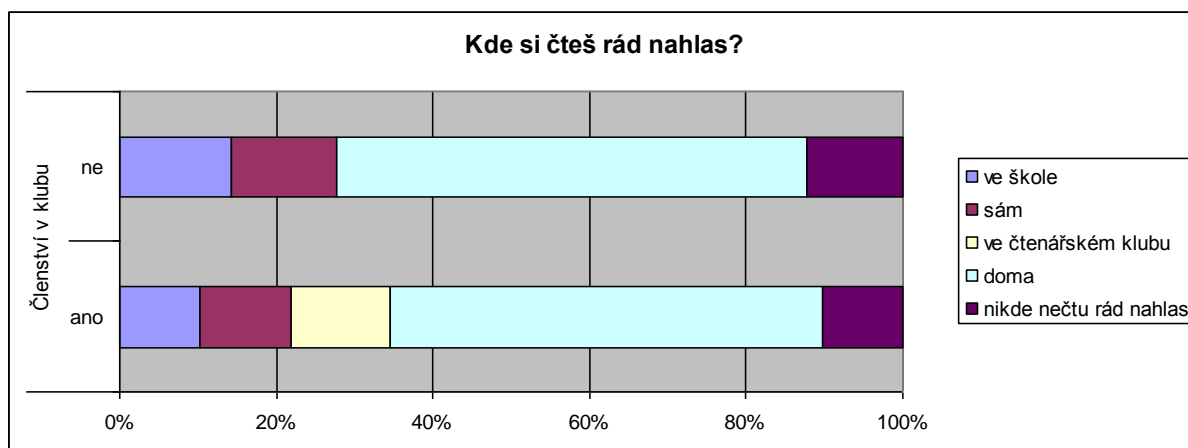
V rámci šetření byly děti dotazovány na místo, kde si čtou nejraději. Vybíraly z několika možností, mohly zaškrtnout „nečtu“. Žádné z klubových dětí nevedlo, že nečte. Toto pozitivní zjištění nevypovídá nic o čtenářských dovednostech dotazovaných klubových dětí, ale přináší informaci o tom, že se klubové děti považují za čtenáře oproti několika procentům neklubových dětí, které uvedly, že nečtou.

Nejvíce dotazovaných dětí si čte nejraději doma (případně někde sám). 38 % klubových dětí navíc uvádí, že si rády čtou v klubu. V kontextu klubové práce ukazuje daná informace na to, že kluby se stávají pravidelnou součástí života dětí a rozšiřují jejich čtenářské příležitosti. Je otázkou, zda děti, které čtou přímo v klubu, čtou i doma, tj. zda si svou „touhu po čtení“ nespojují pouze s řízenými činnostmi. Vzhledem k počtu přečtených knih, které klubové děti uvádějí, a k odpovědím na otázky týkající se hovoru o knihách však považujeme za velmi pravděpodobné, že čtenářský klub jako příležitost k četbě je pro děti z méně podnětného prostředí zásadní a množství klubových dětí, které uvádějí, že si rády čtou i doma, narostlo pod vlivem práce ve čtenářských klubech.

Graf 4: Místo ke čtení

V žákovském dotazníku se jedna z otázek týkala oblíbenosti hlasitého čtení. Klub navštěvují hlavně děti, které mají s technikou čtení problémy, což se projevuje i tím, že obvykle ze strachu z neúspěchu nečtou rády nahlas ve škole. 13 % klubových dětí uvádí, že si čtou rády nahlas v klubu. Je možné, že klub dává příležitost dětem, které nečtou rády nahlas „ve škole“ nebo „nikde“. Obliba čtení nahlas v klubu je jedním z ukazatelů bezpečného klubového prostředí.

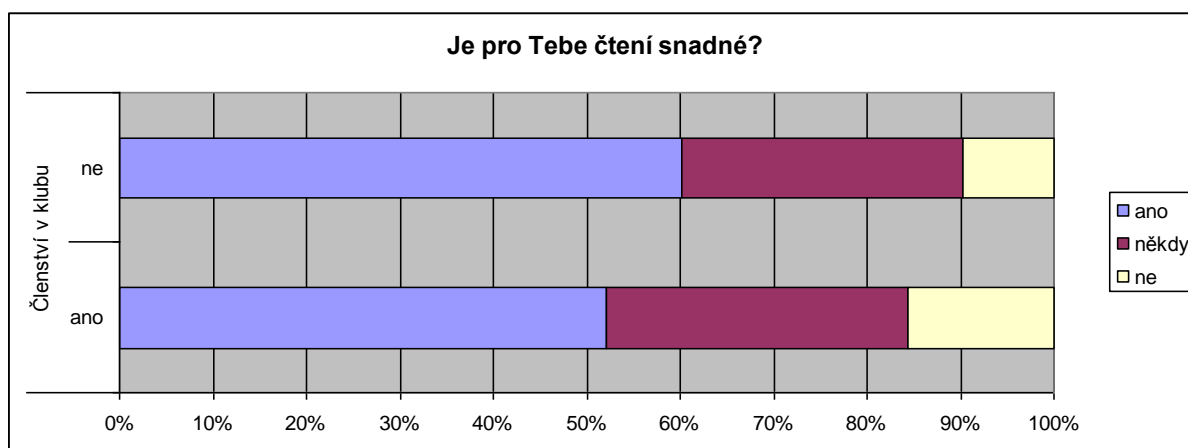
Graf 5: Čtení nahlas

Náročnost čtení

Děti, které čtenářský klub navštěvují, patří obvykle k těm, které mají horší techniku čtení. Otázka „Je pro tebe čtení snadné?“ směřovala hlavně k zjištění, zda mohou číst rády děti, které současně uvádějí, že pro ně čtení není snadné. Děti navštěvující kluby častěji

uvádějí, že pro ně čtení není snadné (16 % klubových dětí oproti 10 % dětí, které kluby nenavštěvují). Nabízejí se dvě možná vysvětlení: děti, které navštěvují čtenářské kluby, jsou žáky se vzdělávacími obtížemi, proto je pro ně čtení technicky náročnější. Druhým možným vysvětlením je, že žáci, kteří navštěvují kluby, rozpoznali, co vše představuje čtení (tedy nejen primární zvládnutí techniky čtení, ale též čtení s porozuměním, hledání odpovědí v textu,...), a proto hodnotí tyto komplexní aktivity jako náročné. To, že je pro ně čtení „někdy náročné“, uvedlo 32 % klubových dětí a 30 % neklubových dětí, množství je zde srovnatelné.

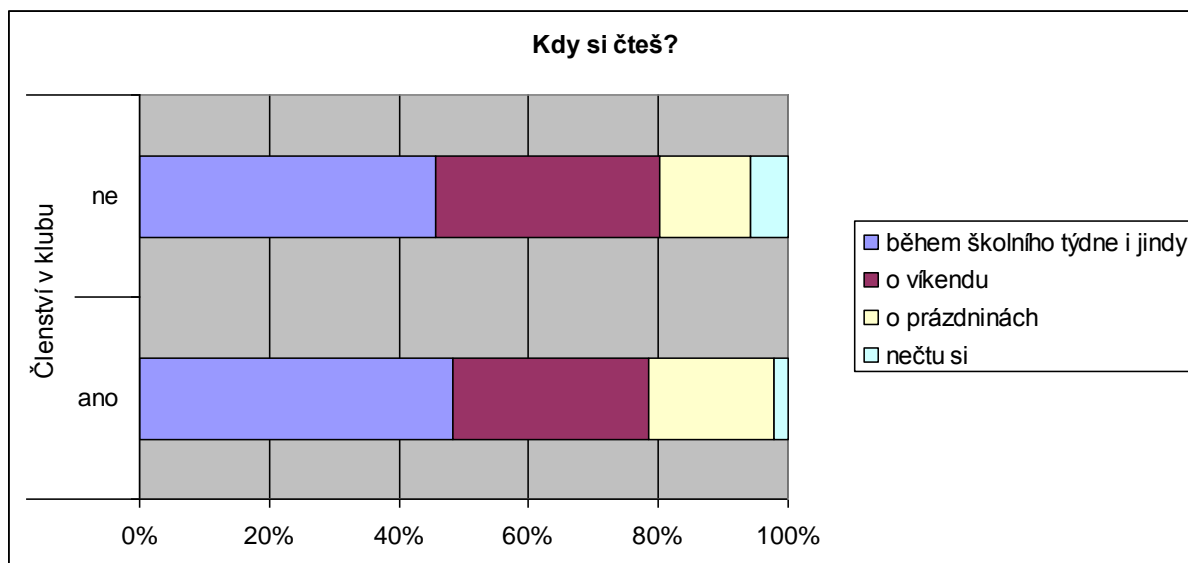
44 % klubových dětí, pro něž je čtení těžké, tj. není snadné, současně uvádí, že si rádo čte. Takových dětí je v klubech celkem 32 % z celkového počtu dětí, což je relativně velké množství dětí (především v kontextu toho, že by se bez intervence k samostatné četbě dostávaly pravděpodobně s obtížemi).

Graf 6: Obtížnost čtení

Pravidelnost čtení

Důležitým ukazatelem toho, zda je dítě čtenářem, je pravidelnost čtení. V rámci šetření na ni mířila otázka „Kdy si čteš?“. Z níže uvedeného grafu je zřejmé, že děti, které navštěvují klub, si čtou častěji během školního týdne, než děti klub nenavštěvující. Daleko méně klubových dětí opět uvádí, že si nečte vůbec.

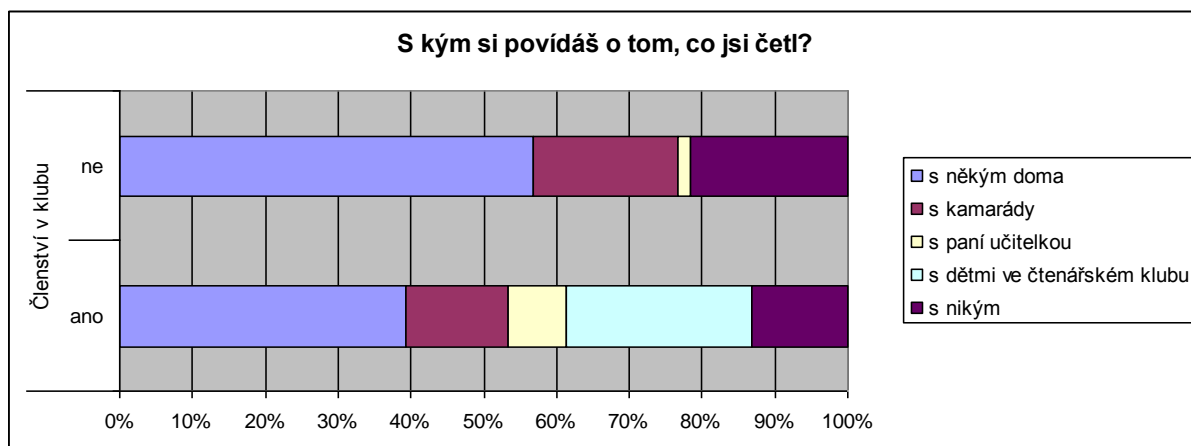

Graf 7: Pravidelnost čtení

5. 2. 2. Sdílení čtenářských zážitků

Sdílení čtenářských zážitků je jedním z produktů přirozeného čtenářství dětí a v podstatě ho vnímáme jako součást čtenářských návyků dítěte. Zdatní čtenáři hovoří o svých dojmech z četby spontánně. V případě klubových dětí se obvykle o zdatné čtenáře nejedná, otázka tedy směřovala k tomu, zda děti využívají příležitosti ke sdílení, resp. zda vnímají, že jsou jim tyto příležitosti nabízeny. Právě pravidelné zařazování prostoru pro sdílení toho, co čtu, patří k základním principům klubové práce (tzv. „pilířům klubové práce“).

Děti si o knihách nejčastěji povídají doma (57 % dětí nenavštěvujících kluby a 39 % klubových dětí), klubové děti také v klubu (26 %). Pouze 2 % neklubových dětí si povídá o knihách s paní učitelkou ve škole. 13 % klubových dětí (oproti 22 % dětí, které kluby nenavštěvují) uvádí, že si o knihách nepovídá s nikým. Tyto děti ale nepocházejí z jednoho čtenářského klubu, takže je velmi pravděpodobné, že v každém z 21 klubů děti příležitost sdílet své čtenářské zážitky dostávají a vesměs ji i využívají, resp. rozhovory o knihách tvoří součást jejich života.

Graf 8: Povídání o četbě

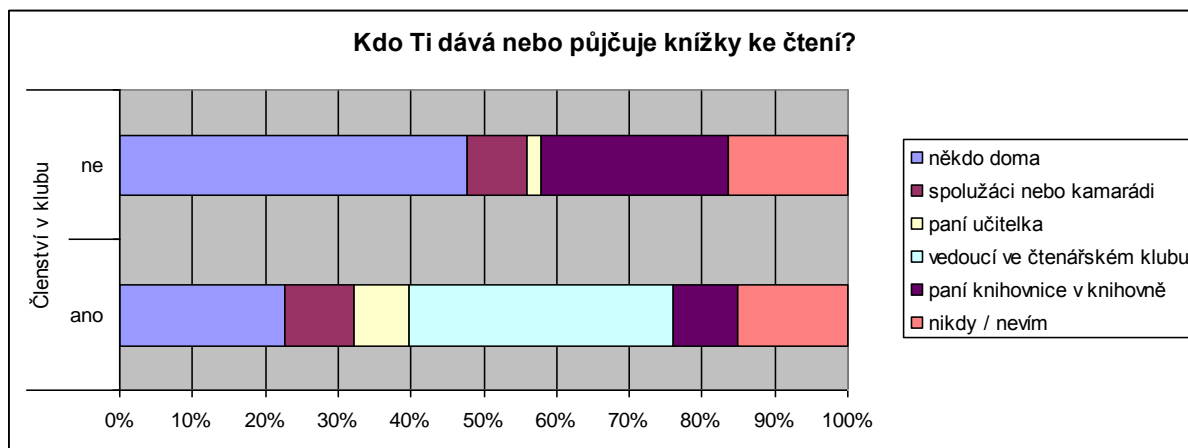
Oproti neklubovým dětem si děti ze čtenářského klubu méně povídají o knihách s někým doma, což může být způsobeno jejich méně čtenářsky podnětným rodinným zázemím. Klubové děti si více povídají o svém čtení s učiteli ve škole (v tomto případě ale mohlo dojít ke ztotožnění klubové manažerky s učitelkou).

Téměř nikdo z neklubových dětí své čtenářské zážitky s učiteli nesdílí. Tato varovná informace koresponduje s tím, že děti, které klub nenavštěvují, neuvádějí, že by se setkávaly s čtenářství rozvíjejícími aktivitami ve škole, a současně uvádějí, že si ve škole nemohou číst ani půjčovat knihy, které je zajímají.

To, že škola svého potenciálu v oblasti rozvoje čtenářské gramotnosti nevyužívá, potvrzují i zjištění z následující otázky. Otázka „Kdo ti dává nebo půjčuje knížky?“ nesměřovala k dostupnosti knih, ale ke zjištění, zda mají děti nějakého čtenářského průvodce, někoho, kdo cíleně dbá na to, aby byly zásobeny pro ně vhodnými tituly.

Děti nenavštěvující kluby získávají knížky ke čtení nejčastěji od někoho z rodiny, tj. doma (48 %), a od paní knihovnice (26 %). Naopak, z klubových dětí si od někoho z rodiny půjčuje knihy jen 23 %, což je způsobeno i tím, že klubové děti doma knihy nemají a rodiče zřejmě sami nečtou. Ve veřejné knihovně hledá knížky jen 9 % klubových dětí. Klubové děti získávají knihy nejčastěji od klubových manažerek (36 %). Relativně velké množství všech dotazovaných dětí (15 % klubových, 17 % neklubových) uvádí, že jim knížky nepůjčuje nikdo. Opět se otevírá otázka nevytřesené role běžných učitelů českého jazyka jako čtenářských průvodců. V případě klubových dětí je 15 % takto odpovídajících dětí zpětnou vazbou pro manažery klubu k posílení jejich činnosti jako těch, kdo pomáhají při výběru knih.

Pozitivním zjištěním je, že tyto děti nejsou z jednoho klubu. Klubové děti také více než ostatní děti využívají možnost půjčit si knihu od kamaráda, toto zjištění potvrzují i pozorování manažerů klubu.

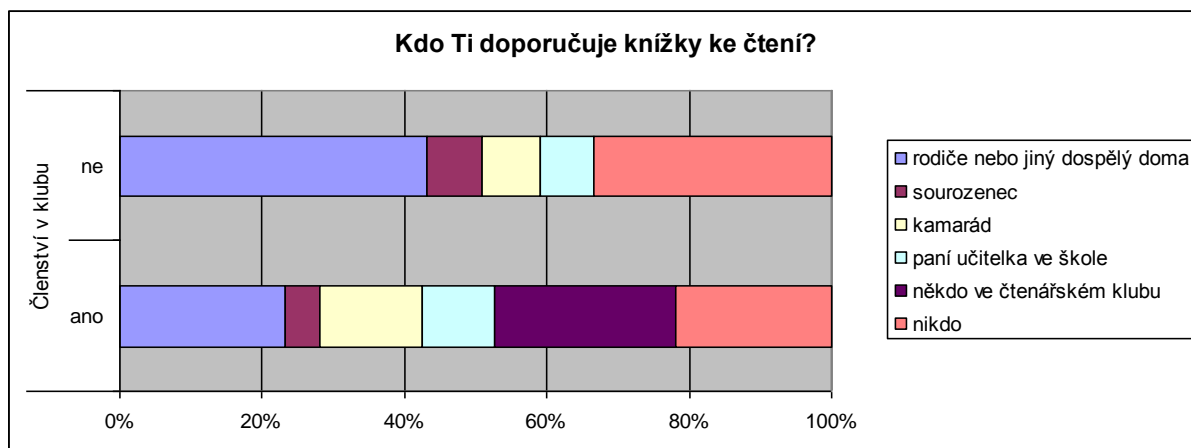

Graf 9: Přísun knih

K hlavním klubovým aktivitám patří také vzájemné doporučování si knih. Podporováno je hlavně doporučování knih mezi dětmi. Ačkoliv tato otázka byla zacílena podobně jako předchozí, děti mezi oběma otázkami rozlišovaly. Níže uvedené odpovědi nám říkají více o tom, zda klubové děti vrstevnické doporučování knih vnímají jako jejich čtenářství rozvíjející aktivitu.

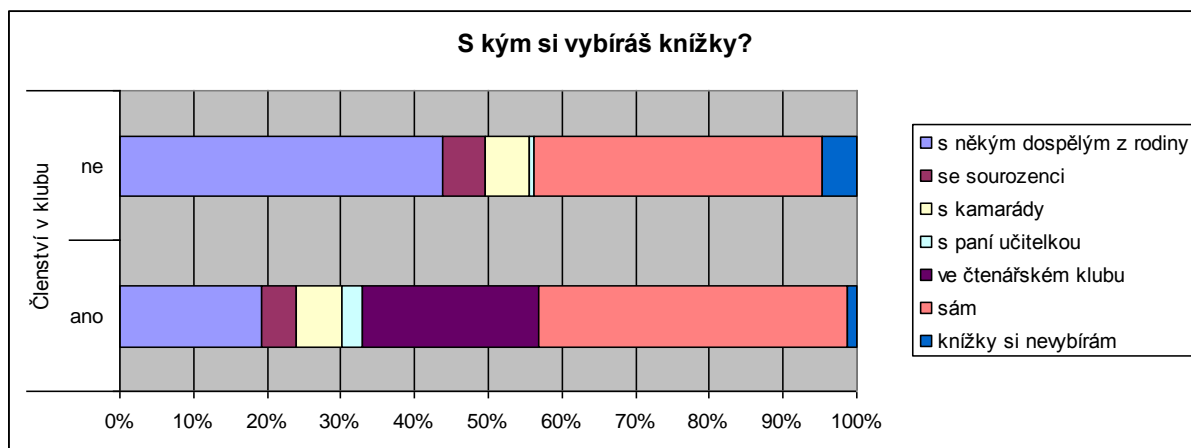
Klubové děti nejčastěji uvádějí, že jim knihy doporučuje někdo v klubu (25 %). Potom následuje někdo z rodiny (23 %). 33 % neklubových dětí nedoporučuje knihy nikdo. Téměř čtvrtina klubových dětí uvádí (22 %), že jim knihy nikdo nedoporučuje. To je ale vzhledem k zaměření klubů relativně velké množství dětí a je třeba zjistit, čím je způsobeno, že tyto děti užitečnost doporučování knih nevnímají. Mezi neklubovými dětmi doporučování opět probíhá častěji doma (43 %), než ve škole (8 %). I zde se otevírá otázka nevyužitého potenciálu školy¹¹.

¹¹ Na fakt, že čeští učitelé „mají spíše tendenci knihy nedoporučovat“, upozornily také závěry projektů Čtenář a Klíčové kompetence. Čtenářství na školách: Analýza dat z projektů Čtenář a Klíčové kompetence. SCIO 2009-2013

Graf 10: Doporučování knih

Otázka „S kým si vybíráš knihy?“ směřovala opět na zjištění, zda děti mají někoho, kdo jim může na jejich čtenářské cestě pomoci. Mezi dětmi, které nechodí do klubu, si nejvíce žáků vybírá knihy s někým z rodiny – 44 %, oproti pouhým 19 % (s někým z rodiny) klubových dětí. Ty nejčastěji uvádějí „sám“, a to ve 42 % případů. Číslo je srovnatelné s množstvím neklubových dětí, z těch si „samo knihy vybírá“ 39 % respondentů. Z výsledků této otázky usuzujeme, že děti, které klub navštěvují, spíše pocházejí z prostředí, kde jim rodiče pomoci nemohou. 24 % klubových dětí uvádí, že si knihy vybírá s někým z klubu – a jen 1 % klubových dětí (2 děti) zmiňuje, že si knihy nevybírá, oproti 5 % žáků a žákyň, kteří klub nenavštěvují. I tato skutečnost podporuje myšlenku, že se daří prostřednictvím klubové práce saturovat určité nedostatky v působení rodiny. Bohužel i v tomto případě však poutá pozornost nízký počet dětí, které uvádějí, že si mohou vybrat knihu s paní učitelkou (0,6 % neklubových dětí, 3 % klubových dětí).

Graf 11: Pomoc při výběru knih

5. 2. 3. Dostupnost knih

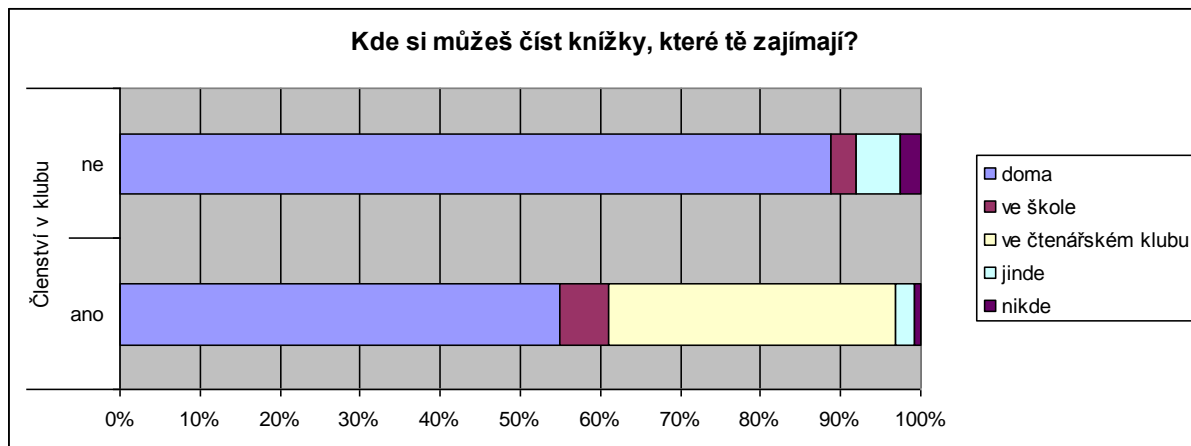
Otázka „Kde si můžeš číst knihy, které Tě zajímají?“ směřovala k zjištění dostupnosti knih, tj. doplňovala naši představu o rodinném zázemí dětí i o dopadu klubu na čtenářské návyky dětí. 36 % klubových dětí uvádí, že knížky, které je zajímají, si mohou číst právě v klubu. Pozitivním zjištěním je, že pouze jeden z dotazovaných členů klubu uvádí, že tuto možnost nemá nikde.

Ve zkoumaných třídách uváděla 3 % dětí nenavštěvujících klub, že příležitost setkat se se zajímavými knihami nemá. Je zřejmé, že i klubová knihovnička výrazně rozšiřuje příležitosti k setkání s knihou. S podivem je, že pouze velmi málo respondentů uvádí, že zajímavé tituly mohou číst ve škole. Svědčí to o tom, že byť školy často disponují knihovnou, nepovažují její fond děti za atraktivní, resp. je možné, že pro ně knihovna není přístupná.

Existuje relativně velký počet dětí, které uvádějí, že si mohou číst knihy v klubu, oproti spíše malému počtu dětí, které uvádějí, že si čtou zajímavé tituly ve škole. To potvrdilo náš předpoklad, že budou-li mít děti atraktivní tituly k dispozici, velmi pravděpodobně po nich i sáhnou, což potvrzují i jiné, převážně zahraniční výzkumy¹². Nezpochybnitelnou přidanou

¹² Americká organizace Reading is Fundamental (Čtení je základ) v roce 2010 iniciovala sestavení výzkumného týmu, jehož úkolem bylo shromáždit co nejvíce uskutečněných průzkumů zabývajících se vztahem mezi výsledky dětí ve vzdělávání a dostupností různých tištěných materiálů. Výstupem je téměř vyčerpávající studie, která zahrnuje analýzu více než 11 000 průzkumů nejrůznějších programů na podporu dětského čtenářství. Z výzkumu vyplývá, že dostupnost knih a jiných tištěných materiálům rozvíjí dětské čtenářství.

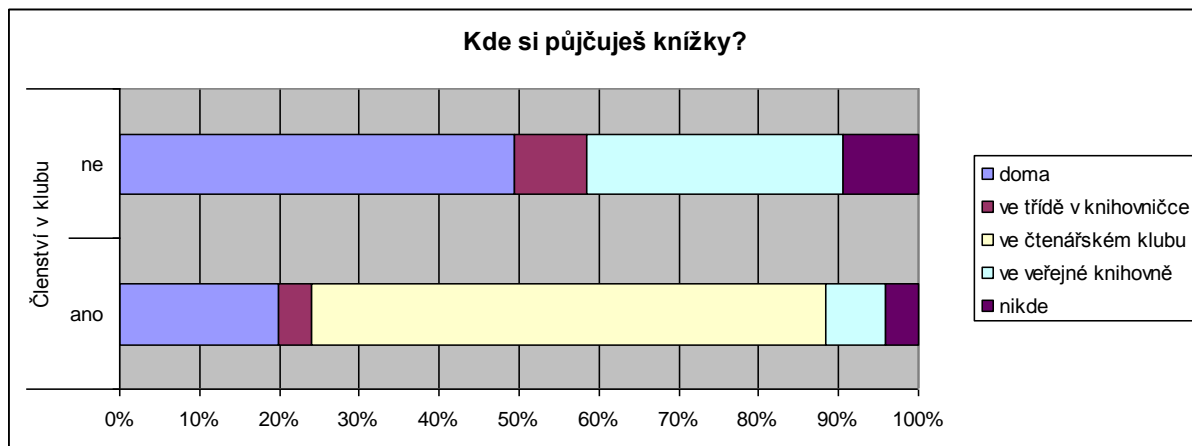
hodnotou čtenářských klubů je i skutečnost, že knihovničku mohou využívat i neklubové děti¹³.

Graf 12: Čtení pro zajímavost

K dostupnosti knih také směřovala otázka „Kde si půjčuješ knížky?“. Zatímco žáci, kteří nenavštěvují kluby, si půjčují knížky nejčastěji doma, 64 % žáků z klubů si půjčuje knížky právě v klubech. Klubové děti využívají méně často knihovnu (7 % klubových dětí oproti 32 % neklubových dětí z kontrolní skupiny). Důvodem je zřejmě skutečnost, že děti dotazovaného věku obvykle navštěvují knihovnu s rodiči, což u klubových dětí z výše uvedených důvodů nevidíme. Klubové děti častěji než neklubové (viz níže) do knihovny chodí, byť si knihy nepůjčují - jedná se zřejmě o řízenou aktivitu v rámci klubové práce. Pouze 4 % klubových dětí uvádějí, že si knížky nepůjčují nikde. Mezi žáky, kteří kluby nenavštěvují, je 9 % takových dětí.

¹³ Projekt průběžně motivuje i pedagogy, kteří do něj nejsou přímo zapojeni, aby klubové knihy ve výuce používali a půjčovali je i neklubovým dětem. V řadě projektových škol se to dobře daří.

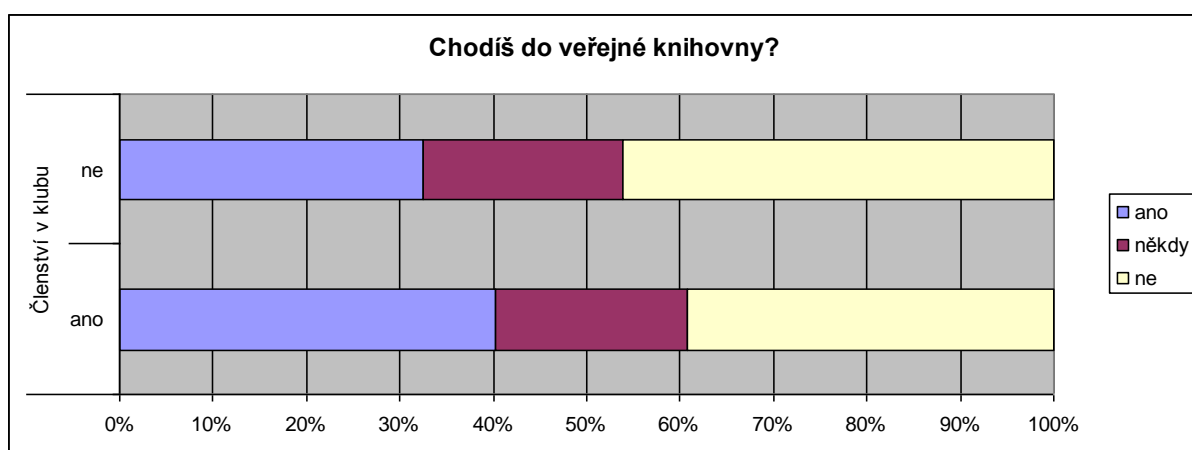

Graf 13: Půjčování knih

Návštěvnost veřejné knihovny

61 % klubových dětí uvádí, že chodí či alespoň někdy chodí do knihovny, což je obdobné jako u dětí, které klub nenavštěvují. Klubové děti ale častěji než neklubové (40 % oproti 32 %) vybraly možnost: „Ano, chodím do knihovny“.

39 % klubových dětí uvádí, že nechodí do veřejné knihovny vůbec. Toto číslo je nepatrně nižší než u dětí, které klub nenavštěvují. Z předešlé otázky víme, že děti, které do klubů nechodí, čerpají knihy nejčastěji z domova. Jelikož klubové děti nemají doma přístup ke knihám, je pro ně důležité, aby si do budoucna osvojily návyk získávat knihy jinde, protože stanou-li se z nich čtenáři, budou potřebovat stále širší a širší nabídku knih.

Graf 14: Návštěva knihovny

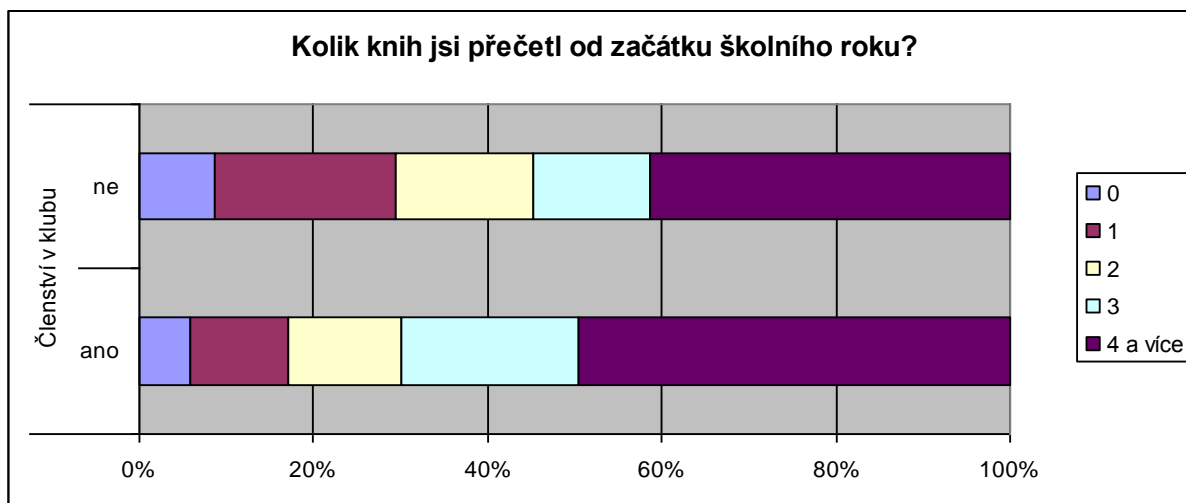
Skutečnost, že klubové děti nechodí do veřejné knihovny, je způsobena především tím, že v rodinách tato tradice chybí¹⁴. Zvýšit počet dětí, které díky klubové činnosti budou navštěvovat i veřejnou knihovnu, je jedním z potenciálů projektu. Vzhledem k tomu, že se ale jedná o děti mladšího školního věku, z rodin, kde tradice návštěvy veřejné knihovny spíše chybí, žijících leckdy v místech od knihovny vzdálených víc jak 10 kilometrů, jde spíše o dlouhodobý cíl.

Dostupnost knih prokazatelně rozvoji dětského čtenářství napomáhá, což ukazují předchozí české i zahraniční výzkumy. Protože je zřejmé, že klubové děti obvykle velké množství knih nevlastní, je škola, konkrétně knihovnička čtenářského klubu, často jediným místem, odkud si děti mohou půjčit knihu domů a postupně nacházet ve čtení zálibu i jako ve volnočasové aktivitě - budovat si tak celoživotní čtenářské návyky.

Počet přečtených knih

Počet přečtených knih souvisí s pravidelností čtení a ilustruje čtenářské návyky dítěte. V dotazníku měly děti za úkol napsat i konkrétní tituly, čímž jsme chtěli předejít nerealistickým odhadům dětí. Výsledný graf zobrazuje skutečnost, že klubové děti přečetly za dotazované měsíce více knih (4 a více knih), než děti, které kluby nenavštěvují. Konkrétně 4 a více knih přečetlo 49, 5 % klubových dětí oproti 41, 4 % neklubových dětí. To, že kluby mají pozitivní vliv na rozvoj dětského čtenářství, podporuje i výše uvedená skutečnost, že klubové děti čtou častěji, než jejich vrstevníci. Současně procentuálně méně klubových dětí uvedlo, že nepřečetlo od začátku roku (v době dotazování cca za 3 měsíce) žádnou knihu (konkrétně 5, 9 % klubových dětí oproti 8, 7 % neklubových). Tato data opět potvrzují vstupní předpoklad, že zařazování čtenářských aktivit a podpora čtenářské kultury pozitivně podporuje čtenářské návyky dětí.

¹⁴ Potvrzuje to i výzkum Národní knihovny ČR „České děti jako čtenáři v roce 2013“, kde se dotazovali, kdo přivádí děti nejčastěji do knihoven: v 52 % to jsou rodiče žáků.

Graf 15: Počet knih přečtených od začátku školního roku

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Brána ke vzdělávání: školní čtenářské kluby
posilující rovné příležitosti dětí a žáků fondem se SVP, CZ.1.07/1.2.00/27.0003
Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním a státním rozpočtem České republiky.
Přidaná hodnota společenství – „Investice do rozvoje vzdělávání“

5. 3. Srovnání klubových dětí s kontrolní skupinou dětí se znevýhodněním

Jak si stojí klubové děti v porovnání se znevýhodněnými spolužáky, kteří kluby nenavštěvují? Jak jsme již vysvětlili v úvodu, s cílem stanovit přínosy klubů pro znevýhodněné žáky – pro které jsou kluby určeny – bylo pro vybrané otázky provedeno porovnání mezi žáky, kteří je navštěvují, a žáky z kontrolní skupiny, do níž byly zařazeny děti, které klub nenavštěvují a mají podobné specifické vzdělávací potřeby jako děti klubové, tj. oproti svým spolužákům jsou nějak znevýhodněny.

Za znevýhodněné bylo pro účely analýzy považováno takové dítě, které splňovalo jednu z následujících podmínek:

- rodiče žáka nedosáhli vyššího vzdělání než základního - ZŠ praktická nebo ZŠ (dle otázky pro učitele: „Odhadněte nejvyšší dosažené vzdělání jednoho z rodičů.“)
- žák měl doma méně než 25 knih (na základě údajů v žakovském dotazníku)
- učitel by dítěti doporučil vyrovnávací kroužek nebo doučování z českého jazyka
- učitel zhodnotil, že žák má nějaké znevýhodnění (dle otázky: „Má žák nějaké znevýhodnění?“)

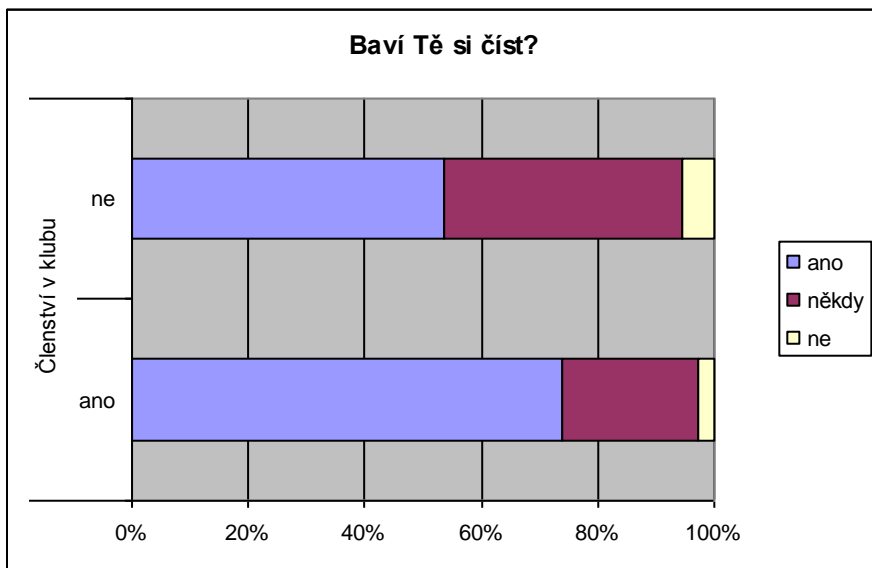
Na základě výše uvedeného indikátoru bylo do analýzy zařazeno 649 dětí, ze kterých bylo 185 klubových dětí (tj. na základě výše uvedených kritérií bylo za znevýhodněné považováno 90 % všech klubových dětí z našeho výzkumného souboru¹⁵), kontrolní skupina dětí se znevýhodněním, které nechodí do klubu, čítá 464 dětí.

Základní srovnání klubových dětí s kontrolní skupinou ukázalo, že klubové děti provádějí aktivity spojené se čtenářstvím častěji nebo raději, než děti z kontrolní skupiny.

Čtenářské postoje a návyky

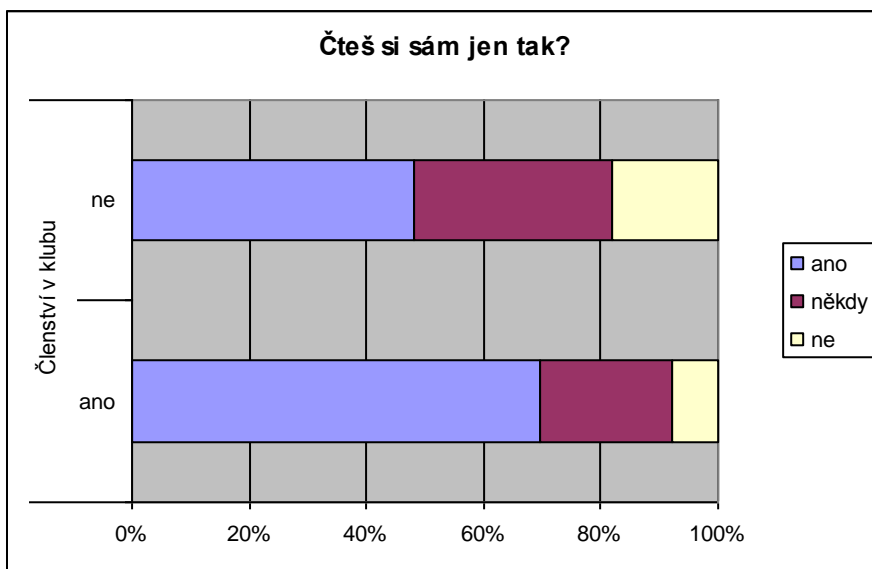
Jako zásadní ve srovnávacích ukazatelích vidíme skutečnost, že téměř 74 % klubových dětí uvádí, že je čtení baví, oproti 54 % z kontrolní skupiny. Mnohé z dotazovaných dětí navštěvují klub krátce, i tak si dovoluujeme usuzovat, že právě zmíněných 20 % dětí, které uvádějí, že je čtení baví, tj. rozdíl oproti kontrolní skupině, bylo pro četbu získáno vlivem aktivit rozvíjejících čtenářství a čtenářskou kulturu.

¹⁵ Zbýlých 10% žáků splňuje cílovou skupinu projektu, ale třídní učitel v době sběru dat dobře neznal jejich rodinnou situaci, protože děti vedl pouze necelé tři měsíce.

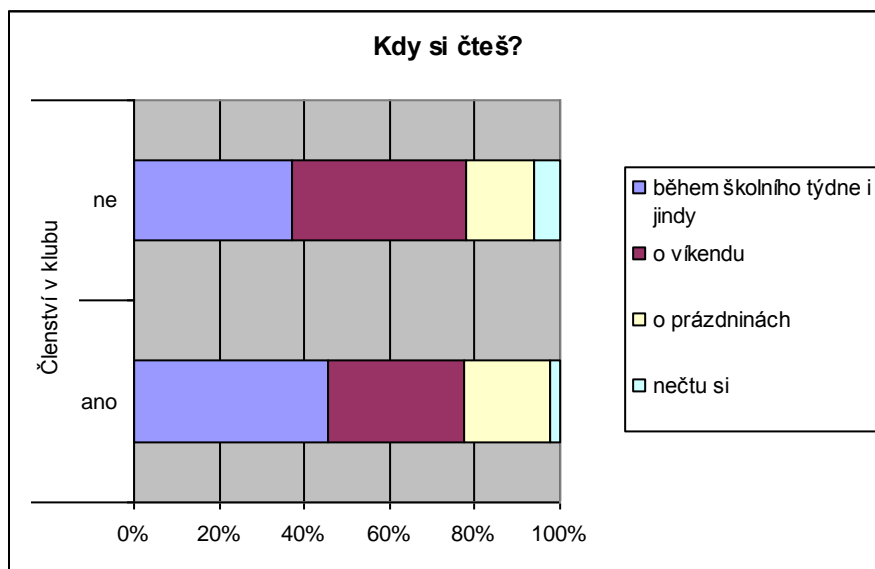
Graf 16: Obliba čtení, žáci se znevýhodněním.

Klubové děti také častěji uvádějí, že si čtou samy jen tak - konkrétně 70 % dětí z klubu si jen tak čte, oproti 48 % procentům z kontrolní skupiny. I tato hodnota podporuje názor, že samostatně číst mohou pouze ty děti, které poznaly radost z četby a hezké knihy.

Graf 17: Četba jen tak, žáci se znevýhodněním.

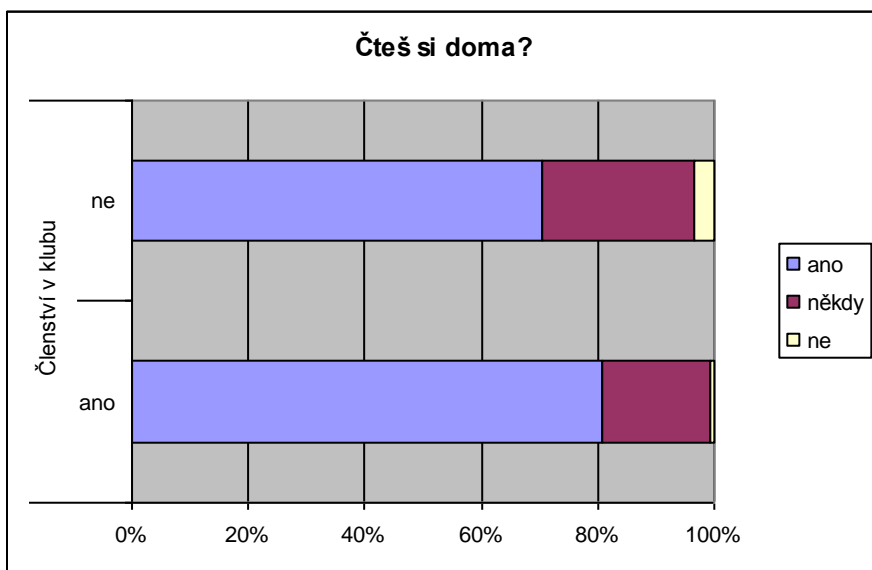
Velmi důležitým ukazatelem je pravidelnost četby – klubové děti uvádějí, že čtou častěji (47,8 % dětí čte během školního týdne i jindy, v kontrolní skupině je to 34,6 %), a pouze 3 z nich nečtou vůbec (to je 2,2 %, v kontrolní skupině je takových dětí 5,7 %).¹⁶

Graf 18: Pravidelnost četby, žáci se znevýhodněním.

Menší rozdíl, než jsme očekávali, je v odpovědi na otázku „Čteš si doma?“. Je možné, že otázka byla vnímána i jako otázka na čtení, které děti dostávají za úkol ve škole. Větší výpovědní hodnotu tak vidíme v odpovědích na otázku: „Baví Tě číst?“ a „Čteš si sám jen tak?“, při nichž je rozdíl mezi klubovými dětmi a dětmi z kontrolní skupiny více patrný (viz graf a výsledky výše).

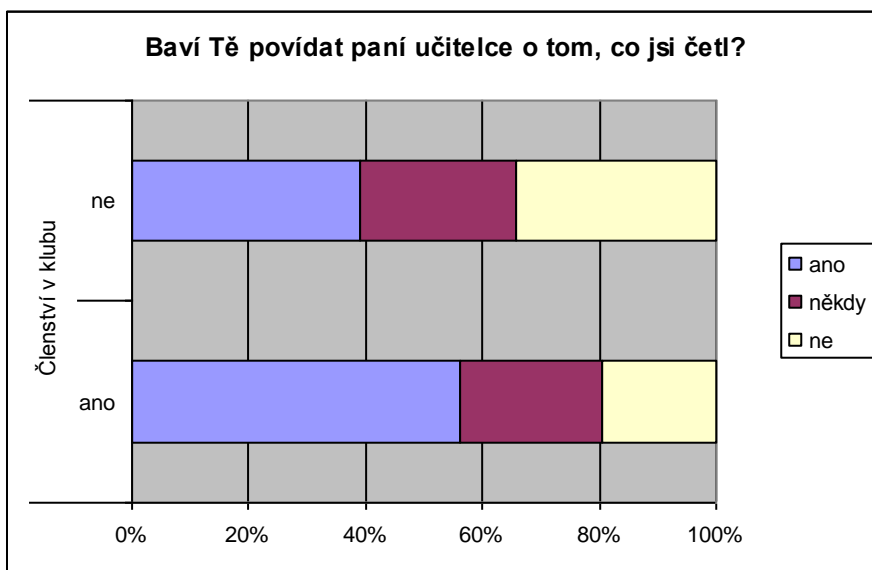
¹⁶ Položky „Čtení mě baví“, „Rád si s ostatními povídám o tom, co jsem četl“ byly také zařazeny v šetření PIRLS, který pro nás byl důležitým referenčním zdrojem.

Graf 19: Čtení doma, žáci se znevýhodněním.

Sdílení čtenářských zážitků

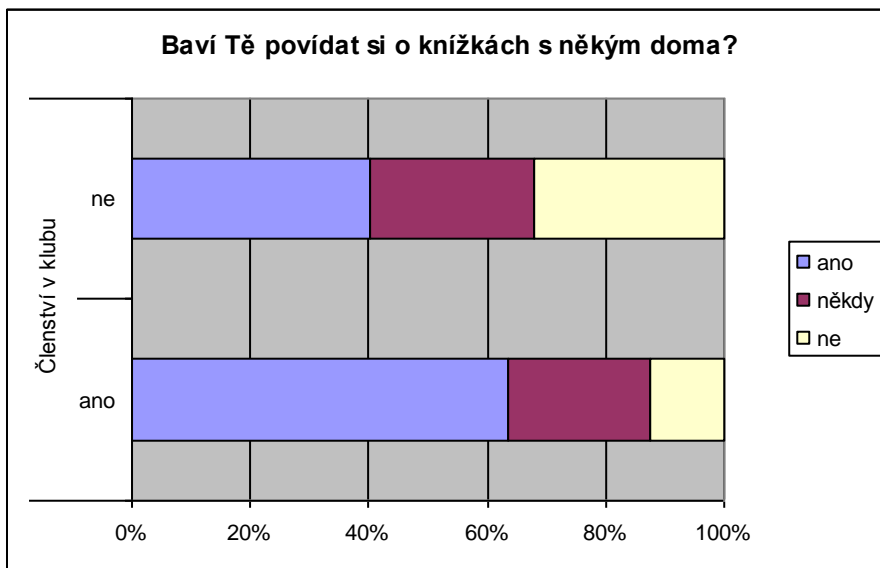
Znatelný rozdíl vidíme v odpovědích na otázku, které se týkají sdílení čtenářských zážitků. Klubové děti častěji uvádějí „ano“ v odpovědi na otázku: „Baví tě povídat si o tom, co jsi četl...?“. 56 % klubových dětí rádo hovoří o své četbě s učitelkou, oproti 39 % neklubových dětí. V této skutečnosti vidíme první krok k potvrzení předpokladu, že je možné účinně zapojit učitele při cíleném rozvoji čtenářské gramotnosti dětí. V případě našeho výzkumu je pravděpodobné, že pojmem „učitelka“ mají klubové děti na mysli jednu z manažerek klubu, která je současně kmenovou pedagožkou školy. Nicméně navzdory tomu, že výzkum nerozlišoval mezi učitelem – manažerem klubu a učitelem, který děti běžně učí (což obvykle není tentýž člověk), je z provedeného výzkumu jasné, že je-li věnována pozornost růstu čtenářské kultury, výsledek se pravděpodobně dostaví. Hovory o knihách mezi vrstevníky i s pedagogy (resp. rodiči) patří k znakům kultivovaného čtenářského společenství.

Graf 20: Povídání s paní učitelkou, žáci se znevýhodněním.

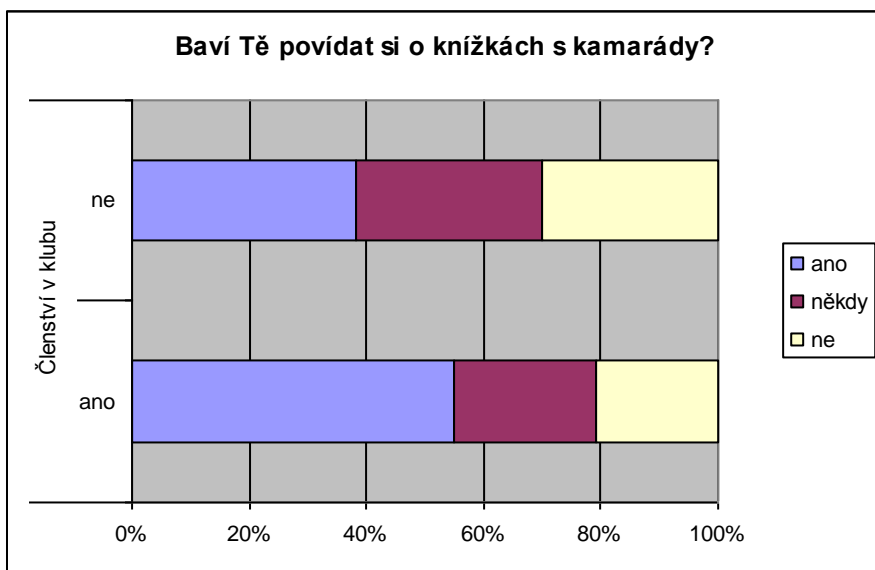
Děti, které navštěvují klub, si častěji povídají s rodiči o tom, co četly – 64 % klubových dětí oproti 40 % neklubových dětí. Mezi dotazovanými dětmi, tj. klubovými i kontrolní skupinou, je množství těch, které pocházejí ze čtenářsky nepodnětného prostředí, lze tedy předpokládat, že musí samy velmi aktivně iniciovat debatu o knížkách. Skutečnost, že klubové děti častěji hovoří o četbě s rodiči, považujeme za velmi cennou a vidíme v ní výše uvedené posílení čtenářské kultury mezi dětmi. Současně je zřejmé, že dětem pomáhá právě pravidelnost zařazování čtenářských aktivit – pokud každý týden odchází z klubu s knihou, jsou pravidelně stimulovány, což se zřejmě odrazí i v domácím prostředí.

Ve snaze přenést vliv čtenářského klubu i do rodinného prostředí jsme přibližně od září 2013 cíleně zařazovali různě pojaté drobné aktivity se společným jmenovatelem „Vezmi Vaše do klubu“ – děti zjišťovaly od příbuzných, co četli, když byli malí, nechávaly je vybírat úryvek ze současné dětské literatury a zdůvodňovat, proč je zaujal, rodiče, prarodiče či pečující odpovídali na různé otázky. Smyslem tohoto snažení bylo zvýšit počet příležitostí, kdy si děti s rodinou nebo svými blízkými o čtení a literatuře popovídají, právě pro samotný pozitivní efekt takového sdílení na formování dětského čtenáře.

Graf 21: Povídání o knížkách doma, žáci se znevýhodněním.

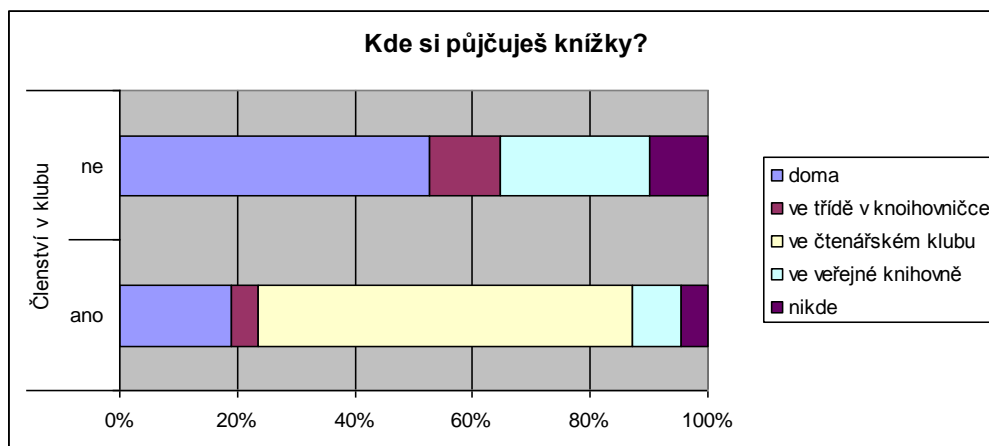
Klubové děti si častěji než děti z kontrolní skupiny povídají o knihách s kamarády – 55 procent klubových dětí oproti 38 % z kontrolní skupiny. Je možné, že za „povídání s kamarády“ považují klubové děti i rozhovory o knihách v rámci klubu. Tuto skutečnost však vidíme jako irelevantní, neboť v obou případech, jak spontánního, tak řízeného hovoru o četbě, se realizuje vrstevnické doporučování knih, jež je i z hlediska duševního vývoje dětí velmi žádoucí a je všeobecně považováno za jeden z nejdůležitějších „nástrojů“ rozvoje dětského čtenářství.

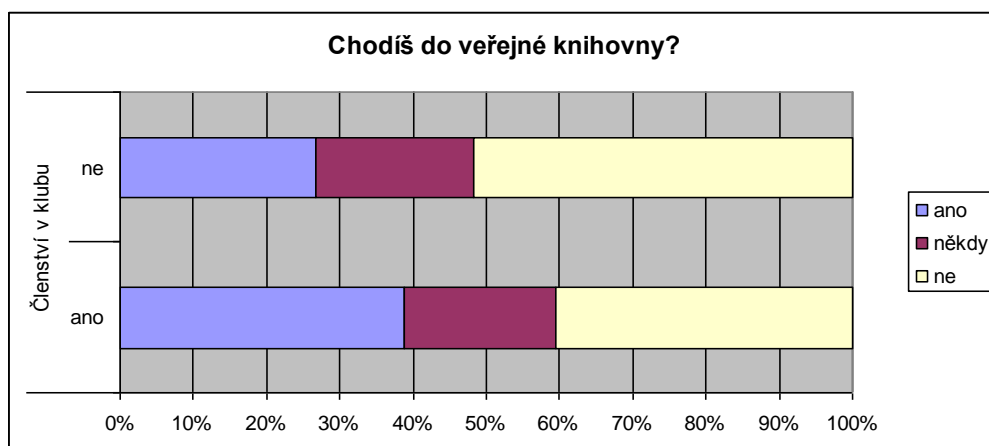
Graf 22: Povídání s kamarády, žáci se znevýhodněním.

Dostupnost knih

Vzhledem k tomu, že do kontrolní skupiny patří řada dětí, jejichž rodiny vlastní méně než 25 knih, je s podivem, že neklubové děti uvádějí častěji, že si knihy půjčují doma. I zde je pravděpodobné, že velký výběr zřejmě nemají, z neklubových dětí uvedlo 52,8 % dětí, že si půjčuje knihy doma, oproti 19,1 % klubových dětí. Protože domácí výběr bude u dětí z klubu i kontrolní skupiny spíše omezený, jeví se o to důležitější, aby děti byly obklopeny knihami ve školním prostředí. V našem případě se jedná konkrétně o přítomnost klubové knihovničky, kterou mohou využívat i ostatní děti ve třídě. Pro řadu klubových dětí je klubová knihovna primárním zdrojem získávání knih, konkrétně pro 63,6 % z nich. Klubové děti méně často získávají knihy ve veřejné knihovně, ale paradoxně častěji (viz graf níže) uvádějí, že do knihovny chodí.

Graf 23: Dostupnost knih, žáci se znevýhodněním.

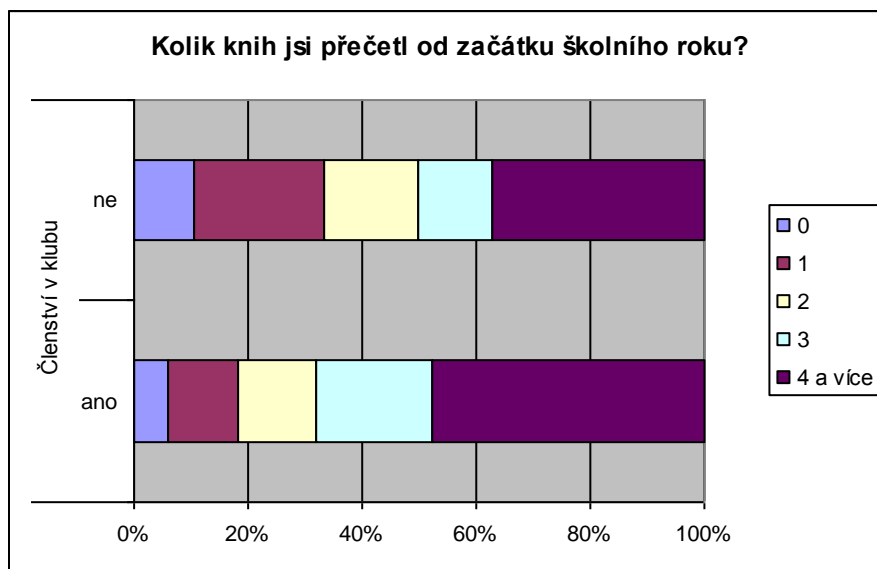

Graf 24: Využití veřejné knihovny, žáci se znevýhodněním.

Množství přečtených knih

Důležitým ukazatelem dětského čtenářství je množství přečtených knih. V posledním grafu je ukázáno, že děti, které navštěvují kluby, čtou dle svých slov více knih, než děti v kontrolní skupině.

Graf ukazuje, kolik knih děti přečetly od začátku školního roku¹⁷. 69,6 % klubových dětí přečetlo 3 a více knih, tj. každý měsíc alespoň jednu knihu. V kontrolní skupině bylo takových dětí 54,5 %. V klubech je také méně dětí, které nepřečetly žádnou knihu (6,2 % v klubech, 8,9 % v kontrolní skupině). I zde je na místě opět potvrdit závěr, že přítomnost čtenářských aktivit a posilování kultury čtení pozitivně působí na čtenářské návyky dětí.

Graf 25: Počet knih přečtených za 3 měsíce, žáci se znevýhodněním.

¹⁷ Sběr dat proběhl v listopadu a prosinci 2013.

6. Závěr

Šetření ukázalo, že kluby žákům se znevýhodněním bezesporu nabízejí příležitosti k rozvoji čtenářství a že to děti také tak vnímají: dle odpovědí usuzujeme, že je posílen jejich vztah ke čtení, dostávají příležitost setkávat se s aktivitami spojenými se čtenářstvím a sdílet je se svým okolím. Kluby též žákům knihy zprostředkovávají, ať již jde o výpůjčky či doporučení. Evidentní je, že kluby kompenzují nepodnětné rodinné prostředí.

Podle charakteristik klubových dětí víme, že zacílení klubů je dobře volené, a to nejen ve výběru dětí ve třídách (kluby navštěvují zejména děti se znevýhodněním), ale též ve výběru škol. Ten pokrývá znevýhodněné lokality, jak napovědělo srovnání výsledků vybraných otázek s výzkumem PIRLS.

V porovnání klubových dětí se všemi spolužáky se ukazují 2 významné jevy:

- klubové děti provádějí aktivity rozvíjející čtenářství v klubech a doma, zatímco děti, které kluby nenavštěvují, je provádějí nejčastěji doma;
- mezi klubovými dětmi se vyskytuje méně dětí, které si nikdy nečtou, s nikým si nepovídají o knihách apod., než u dětí, které do klubů nechodí.

Čtenářské kluby také dětem knihy půjčují či dávají je jako motivační dar. Tyto děti nemají návyk chodit do veřejné knihovny, ale zatím jsou ve věku, kdy k návštěvě knihovny potřebují pomoc rodičů, klubová knihovnička tedy dočasně saturuje nedostatek knih v domácím prostředí. Protože žáci často pocházejí z prostředí s malým množstvím knih, je důležité, aby se v budoucnu učili získávat knihy z běžně dostupných zdrojů, mezi které veřejná knihovna bezesporu patří.

Ze zmíněných poznání lze usuzovat, že pokud by klubové děti neměly příležitost provádět aktivity rozvíjející čtenářství v klubech, neprováděly by je vůbec. Kluby tak poskytují čtenářské příležitosti dětem, které nemají doma čtenářsky podnětné prostředí, a tyto děti nabízené příležitosti využívají a o jejich nabídce vědí. Samy sebe děti považují vesměs za čtenáře.

Šetření prokázalo souvislost mezi docházkou do klubu a čtenářstvím. Design výzkumu neumožňuje vyloučit, že děti, které do klubů chodí, neměly již před započítáním docházky do klubů kladný vztah ke čtení. Abychom mohli jednoznačně specifikovat příčinný vztah mezi návštěvou klubu a oblibou čtenářství, museli bychom provést longitudinální

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

šetření, ve kterém bychom zjišťovali vztah ke čtení před zahájením docházky do klubu a po nějaké době docházky. To bohužel nebylo v našich možnostech.

7. Zdroje

České děti jako čtenáři v roce 2013. Národní knihovna ČR a Mediaresearch, dostupné z:

<http://csk.npmk.cz/node/108>

ČŠI : PIRLS 2001, TIMMS2001. Vybraná zjištění. Dostupné z :

<http://www.csicr.cz/getattachment/84d6bbdd-3110-4abf-ba68-c7bac080a502>

Kartous, B.: Čtenářství na školách: Analýza dat z projektů Čtenář a Klíčové kompetence. SCIO

Výsledky mezinárodních šetření PIRLS 2011 a TIMSS 2011. Dostupné z:

www.msmt.cz/file/26074/download/

Jak čtou české děti: Gabal, Analysis & Consulting, 2002. Dostupné z

http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_cten_jak_ctou_ceske_deti.pdf